

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86
ББК 88

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 318 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222) .

Свідоцтво про державну реєстрацію: **Серія КВ № 18713-7513 Р**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка.

Лєволицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №4 від 30 березня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

established. Students with low levels of professional self-image weren't found. This is a favorable characteristic of students' professional becoming. The direct correlation of professional self-image, objectives and resources of students' professional becoming was found.

Psychological factors of forming of students' professional self-image are selection. The theoretical and methodical, empirical, practical and medial factors are selection. The influence and dynamic of these factors during professional studying are researched. The theoretical and methodical, empirical, factors are dominant factors of forming students' professional self-image.

Key words: self-concept; self-image; professional becoming; professional self-concept, professional self-image; professional training; levels of the professional self-image; the students' professional self-image factors of forming.

УДК 316.61:159.954

О.В. СТОРОЖ, І.А. ДРУЖИНІНА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА ТВОРЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІУМІ

Статтю присвячено теоретичному аналізу психологічних особливостей адаптації і творчої реалізації особистості у соціумі. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «соціалізація». Обґрунтовано основні теоретичні концепції пасивної і активної соціалізації. Розкрито особливості взаємозв'язку креативності і інтелекту, творчої обдарованості і інтелектуальної обдарованості. Розглянуто механізми акомодатії і асиміляції. З'ясовано певне співвідношення у розвитку особистості процесів пасивної і активної соціалізації. Встановлено суть адаптації і творчої самореалізації особистості у соціумі.

Ключові слова: соціалізація, адаптація, творча самореалізація, пасивна і активна соціалізація, акомодатія, асиміляція, творча обдарованість, інтелектуальна обдарованість, вірогідно-комбінований процес.

Статья посвящена теоретическому анализу психологических особенностей адаптации и творческой реализации личности в социуме. Осуществлен анализ научной литературы, раскрывающей содержание понятия «социализация». Обоснованы основные теоретические концепции пассивной и активной социализации. Раскрыты особенности взаимосвязи креативности и интеллекта, творческой одаренности и интеллектуальной одаренности. Рассмотрены механизмы аккомодации и ассимиляции. Выяснено определенное соотношение в развитии личности процессов пассивной и активной социализации. Установлено суть адаптации и творческой самореализации личности в социуме.

Ключевые слова: социализация, адаптация, творческая самореализация, пассивная и активная социализация, аккомодация, ассимиляция, творческая одаренность, интеллектуальная одаренность, вероятно-комбинированный процесс.

Постановка проблеми. Сутнісною характеристикою життя в сучасному світі стали швидкі зміни. Прискорення темпів соціальної динаміки, перетворення старих і виникнення нових соціальних структур, трансформація соціальних ідеалів і цінностей неминуче задають нові параметри протікання соціалізації, пред'являючи до його суб'єкта підвищені вимоги у формуванні нових моделей соціальної поведінки, конструюванні персональної системи цінностей і індифікаційних структур особистості.

Науковий інтерес до аналізу процесу соціалізації, а саме до становлення, розвитку і творчої самореалізації особистості охоплює усе більше широкі сфери гуманітарного знання. Однією із проблем, що перебувають сьогодні у фокусі гуманітарних наук є дослідження творчої активності в процесі формування особистості соціумом, її соціалізації. Дослідження взаємозв'язку між творчим потенціалом, творчою активністю, творчим мисленням і творчим процесом – з одного боку, і взаємодіями, що складаються між соціокультурною системою й особистістю, – з іншого, сприяє розумінню творчої сутності людини, її перетворювальної, інноваційної діяльності. Соціальні зміни створюють різноманітні перепони на шляху особистості або ж навпаки стимулюють її до кардинальних змін, гнучких перевтілень із збереженням власної гідності і власних творчих переконань. У кожній особистості є вибір шляху до розвитку чи занепаду і зробити цей вибір допомагає їй внутрішній стержень, який пронизаний творчими ідеями і творчими можливостями. Ці творчі можливості завжди виникають і трансформуються в соціумі, дякуючи розвитку творчого мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначено, що провідні психологічні концепції і моделі соціалізації особистості сформувались зарубіжними і вітчизняними вченими у руслі трьох основних підходів: культурантропології, соціології і психології. Процес соціалізації в рамках культурантропології розглядається як автоматичний, завдяки якому індивід сприймає культуру в міру свого розвитку, тобто є її пасивним споживачем (Ф. Боас, Р. Бенедикт, В. Малиновський, М. Мід та ін.). Соціологічний підхід до проблеми соціалізації робить акцент саме на ролі суспільства в розвитку особистості, її свідомості і самосвідомості. Індивіду необхідно пристосуватися до соціального середовища, засвоїти відповідні ролі і закріпити їх в соціальному досвіді (Дж. Дьюї, Е. Дюркгайм, В. Кукартц, Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс). Психологічний підхід виявляється у тому, що провідна роль відводиться цілісності вирішення взаємовідношень індивід – суспільство. Основна увага приділяється соціальному навчанню, системі заохочень і покарань, соціальному досвіду, діяльності, самореалізації, самоактуалізації та інтеграції всіх процесів (А. Адлер, Г. М. Андреева, А. Бандура,

Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Л. Колберг, К. Левін, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, В. В. Москаленко, Г. Олпорт, А. В. Петровський, Ж. П'яже, К. Роджерс, Дж. Роттер, З. Фройд, Е. Фромм, В. Т. Ціба та ін.) [5]. У рамках соціальної психології висвітлювалися різні аспекти цієї проблеми: вивчалися питання політичної і економічної соціалізації (Г. М. Андрєєва, А. Б. Коваленко, Н. М. Дембицька, І. К. Зубіашвілі, Л. М. Карамушка, М. Н. Корнев, В. В. Москаленко, Л. Е. Орбан-Лембрик, М. І. Пірен, В. Т. Ціба та ін.); вивчалися вікові закономірності розвитку зростаючого покоління в умовах соціальних змін (Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, І. Г. Малкіна-Пих, С. Д. Максименко, Р. В. Павелків, О. О. Реан та ін.). Теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми соціалізації особистості показав, що під соціалізацією розуміють процес засвоєння, набуття і активного відтворення індивідом соціального досвіду, групових норм, знань, цінностей, компетентності, системи соціальних ролей, зв'язків і відношень в умовах невизначених соціальних ситуацій, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування індивідом образу світу, в результаті чого формується соціальна лабільність як головний результат соціалізації, в якій здійснюється творча діяльність людини, її самовизначення [5].

Формулювання цілей статті. Здійснити теоретичний аналіз психологічних особливостей адаптації і творчої реалізації особистості у соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи вітчизняні і зарубіжні концепції соціалізації особистості ми прийшли до висновку, що сутність адаптивно-розвивальної (Дж. Дьюї, В. Кукарц) і гуманістичної концепції (А. Маслоу, К. Роджерс) [5] полягає в розумінні соціалізації людини як триваючої на протязі життя взаємодії з оточуючим середовищем шляхом змінюючих одна одну адаптацій в кожній царині життєдіяльності і життєтворчості. Адаптивно-розвивальна модель цієї соціалізації на основі механізму освоєння нових соціальних ситуацій орієнтована на формування творчої, мобільної особистості, зазначає В. Т. Ціба [5; 6]. У дослідженнях В. В. Москаленко адаптивна концепція соціалізації передбачає не лише адаптацію особистості до певного соціуму, а й сама адаптація невіддільна від своєї протилежності – активності, вибіркового творчого ставлення особистості до середовища. Успішною соціалізацією може вважатися ефективна адаптація людини до суспільства і одночасно здатність певною мірою протистояти суспільству, тому, що заважає її саморозвитку і самоствердженню (Р. І. Макшанцев, В. В. Москаленко, Л. Е. Орбан-Лембрик, О. О. Реан) [5]. Соціалізація, будучи складним, діалектичним цілісним процесом розвитку і саморозвитку, постає як єдність двох суперечливих сторін. Не засвоївши умов середовища, не утвердивши себе в ньому, не можна активно впливати на нього. Разом з тим засвоєння соціального досвіду неможливе без індивідуальної активності самої людини в різних сферах діяльності, підкреслює В. Москаленко. Тому, в загальному своєму визначенні під соціалізацією може розумітися як процес входження індивідів в суспільство через засвоєння людиною соціальних норм, ролей, форм спілкування і формування соціальності як головного результату соціалізації, в якій здійснюється творчість людини [5].

З іншої сторони аналіз літератури з проблем творчості, творчого мислення у дослідженнях В. О. Моляко, підводить до висновку про те, що для здійснення соціально-економічних перетворень, розв'язання надзвичайно складних та нових завдань людині сьогодення, а тим більше завтрашнього дня вже не просто бажано, а необхідно оволодіти творчими вміннями, стратегіями і тактиками як інструментарієм не тільки у професійній, а навіть у повсякденній діяльності. На ту обставину, зазначає В. О. Моляко, що творчість потрібна людині не лише для написання романів та картин, побудови наукових гіпотез тощо, але й для того, щоб вижити, звернув увагу ще років 15 тому відомий психолог Б. Ломов, до того ж це положення він представив не як якесь оригінальне, а буденне [4]. Виходячи з досліджень Л. Е. Орбан-Лембрик у контексті соціалізації особистості і періодів творчості особистості слід зауважити, що кожен стабільний чи нестабільний період розвитку соціального середовища і суспільства загалом впливає на процес соціалізації особистості з урахуванням її творчих можливостей і здатності їх вдало реалізовувати, тому і виникають різні види, типи, підтипи особистостей з різною адаптацією і творчою реалізацією. Саме цей феномен варто дослідити в контексті соціальної психології і взаємозв'язку соціального з творчим у житті особистості [3; 5]. У контексті регулятивно-детерміністської концепції соціалізації В. Т. Ціби [5], виявляється, що за законом довільного зростання ентропії цінності соціального і штучно-природного середовища мають тенденцію до довільної дезорганізації, руйнації, деградації. Тому діяльність людства має бути спрямована на відтворення цінностей життєвого середовища під свої біо- і соціогенні потреби. Це означає, що реалізація соціогенних потреб може відбуватися *пасивним способом*, який виявляється у засвоєнні інформації, споживанні інформаційної цінності (скажімо, прочитання книжки), і *активним способом*, у ході якого твориться інформація, створюється інформаційна цінність (скажімо, написання книжки). Саме реалізація соціогенної потреби активним способом зумовлює відтворення і творення штучного ціннісного середовища, що є смыслом життєдіяльності особистості, способом її реалізації. У своїх працях В. А. Роменець вважає, що регулятивні механізми доцільної поведінки живих істот можна розділити на *адаптивні* й *творчі*. Адаптація полягає в такому пристосуванні до середовища, коли організм змінюється, а середовище залишається незмінним. Творчість передбачає активну зміну середовища людиною. Все її життя складається з процесів адаптації й творчості, які взаємодіють між собою [5]. З позиції Г. Алдера [1] активні й пасивні реакції, формування середовища «під себе» і підстроювання під уже існуючі умови (активна роль середовища) протікають паралельно. Висновок зі сказаного полягає в тому, що обидва типи процесів (*активні* й *пасивні*, *творчі* й *нетворчі*) важливі для реалізації цілей, які ми ставимо перед собою. Потрібно лише знати, як це зробити. Обидві функції, *творча (активна)* і *адаптивна (пасивна)* – перебувають у нашій владі.

У свою чергу Н. Ф. Голованова вважає, що процес соціалізації завжди включає два плани дії підрастаючої особистості: *адаптацію до соціуму* (пристосування себе до навколишніх впливів, умовам,

обставинам, що будуються на вродженому механізмі саморегуляції людини) і *самовизначення в соціумі* (активна позиція, що припускає оцінку того, що відбувається навколо, відбір запропонованих обставинами впливів, прийняття їх або опір їм) [5]. Делегування прав творчості, а отже запит і довіра до особистісного начала індивіда означає його перетворення на дійсного суб'єкта діяльності. А це і є вищий рівень його соціалізації та соціалізованості. На цьому щаблі свого соціального становлення особистість набуває статусу дійсного творця соціальної реальності, самої себе та інших. О.Г. Карпенко досліджував соціальне становлення особистості підлітка і звернув увагу на вивчення ролі саморозвитку, самовдосконалення у соціальному ставленні особистості. Він прийшов до висновку, що реалізація себе особистістю може здійснюватись на двох рівнях: репродуктивному і творчому. Репродуктивний рівень передбачає що підліток будучи членом певного об'єднання, групи, соціуму має в своїй поведінці, вчинках відповідати тим нормам, цінностям, установкам, які домінують у цих спільнотах. На репродуктивному рівні здійснюється найпростіший спосіб самореалізації, коли суб'єкт зберігає певне співвідношення з оточенням, середовищем, не ігноруючи, але при цьому зберігаючи себе як цілісність. Другий рівень самореалізації – творчий – є вищим порівняно з репродуктивним, оскільки для нього притаманне не просте відтворення суб'єктом набутого соціального досвіду, власних можливостей, а це процес самовиховання, перетворююче ставлення до себе, розвиток особистісних якостей не лише заради власних потреб, а й заради потреб, інтересів конкретного соціуму, спільноти, і, якщо актуалізація внутрішніх сил у першому випадку здійснювалося мов би «примусово» і не завжди була бажаною суб'єктові, то на творчому рівні внутрішні сутнісні сили особистості актуалізуються самою особистістю [3; 5]. Звичайно, переконаний О. Г. Карпенко, у процесі самореалізації особистості обидва рівні (і репродуктивний, і творчий) реалізуються або паралельно, або у взаємодії, доповнюючи один одного.

Аналізуючи дослідження В.М. Дружиніна, варто зазначити, що він прийшов до висновків щодо розгляду співвідношення рівня інтелекту і креативності у конкретної особистості. Він подає, що в тому випадку, коли високий інтелект сполучається з високим рівнем креативності, то творча людина частіше всього добре адаптована до середовища, активна, емоційно врівноважена, незалежна, тощо. Навпаки, при співвідношенні креативності з невисоким інтелектом, то людина частіше всього невротична, тривожна, погано адаптована до вимог соціального середовища. Співвідношення інтелекту і креативності призводить до вибору різних сфер соціальної активності [2]. В. С. Юркевич провела дослідження в яких здійснювала пошук творчо обдарованих людей серед тих, які не знайшли собі місця в суспільстві. Результати В.С. Юркевич перевершили всі очікування. Виявилось, що серед тих молодих людей, що не зуміли (а може бути, що не бажали) пристосуватися до суспільства, було творчих людей у багато разів більше, ніж у звичайній молодіжній групі. От і відповідь на питання, чому творчих дітей, як правило, не люблять у школі [5]. Саме тому, якщо інтелектуально обдарованість дуже багато хто визначає як здатність до адаптації, до пристосування, то творча обдарованість, навпаки, і полягає в тому, що звичайні норми, звичайні закони пристосування для неї не підходять. Немає ніякого сумніву, що творчо обдаровані люди й інтелектуально обдаровані – це різні типи особистості, а тому й різні типи обдарованості. Суспільству потрібні люди з різною обдарованістю, переконана В.С. Юркевич. Без інтелектуально обдарованих людей неможливе збереження й множення людського досвіду, неможлива стабільність суспільства, у якій ми все-таки потім, після періоду бур і натиску, так б'дуємо. Не випадково в суспільствах по-справжньому демократичних саме консерватори так часто приходять до влади, зауважує В. С. Юркевич [5]. У своїх дослідженнях Л. С. Смолінчук умовно виділяє дві протилежні життєві позиції особистості. Перша – це ставлення до життя як до вже поставленої (суспільством, традиціями) задачі. Друга життєва позиція полягає у відношенні до життя як до творчої задачі, в якій людина сама свідомо обирає цінності й цілі свого буття, самостійно знаходить засоби їх досягнення. Л.С. Смолінчук наводить чотири типи життєвих стратегій, що характеризують різний рівень творчої активності: пасивна типовість; активна типовість; стихійна індивідуальність; творча унікальність [5]. Досліджуючи активну і пасивну соціалізацію, слід також звернути увагу на відому концепцію Ж. Піаже, щодо процесів акомодатії і асиміляції, яка підкреслює, що на достатньо високому рівні особистісного розвитку асиміляційна активність реалізується в тому, що суб'єкт з істоти, яка засвоює соціальний досвід, перетворюється у творця цього досвіду. У свою чергу О. Л. Музика, спираючись на дослідження Ж. Піаже, і розкриваючи проблеми адаптації людини в соціальному середовищі, зауважує, що окрім пристосування до вимог суспільства, зокрема до соціальної групи (процес акомодатії), існує інший, не менш важливий аспект – творчий. Творчо обдарована людина, як яскрава індивідуальність сама впливає на соціальне середовище, змінює його (процес асиміляції). Процес соціальної адаптації, за О. Л. Музикою – це єдність асиміляції та акомодатії, а не механічне узгодження цінностей суспільства та особистості, чи, механічне присвоєння особистістю суспільних цінностей. Обдарована людина має досить своєрідну систему цінностей, яка зумовлює деякі проблеми її соціальної адаптації [5].

Розглядаючи специфічну точку зору Г. С. Батищева на природу відносин творчості й діяльності, зауважуємо наявність двох форм взаємодії: адаптивну й перетворюючу [2]. У першому випадку суб'єкт пристосовується до об'єкта (навколишнього світу), асимілюючи його якості, включаючи об'єкт у систему своєї активності й змінюючи свої власні якості, акомодуючи, за Ж. Піаже. *Перетворюючими* Г. С. Батищев вважає два підтипи: 1) творча поведінка (активність), що створює нове середовище, інакше – конструктивна активність; 2) руйнування, дезадаптивна поведінка, що не створює нового середовища, а знищує колишнє. *Адаптивну поведінку* розділяють на два типи: 1) реактивну, яка здійснюється за типом реакції на зміну середовища; 2) цілеспрямовану. І адаптивну, і творчу поведінку Г. С. Батищев називає конструктивною поведінкою [2]. Цікавою є позиція І.Г. Малкіної – Пих на розуміння процесів акомодатії і асиміляції. З її

точки зору дезадаптивний, низький рівень психологічного здоров'я спостерігається у людей з порушенням балансу процесів *асиміляції* і *акомодатії*. Так, асимілятивна поведінка при вирішенні внутрішнього конфлікту характеризується перш за все, прагненням людини пристосуватись до зовнішнім обставинам на шкоду своїм бажанням і можливостям. Не конструктивність її проявляється в ригідності стилів поведінки, спробах повністю відповідати бажанням оточуючих; акомодивна поведінка, навпаки, характеризується активно-наступальною поведінкою, прагненням підкорити оточення своїм потребам. Не конструктивність її полягає в негнучкості поведінкових стереотипів, перевагою екстернального локусу контролю, недостатньою критичністю [5]. Виходячи з зазначених позицій активної і пасивної соціалізації особистості слід згадати важливу позицію О.О. Реана, який логічно доводить про роль активності в обох процесах, так як пасивне пристосування до середовища передбачає активну самозміну, що є дуже важливим фактом в процесі соціалізації особистості, без активних внутрішньо особистісних перетворень неможлива адаптація до середовища. Ми цілком погоджуємося з цією точкою зору і також з позицією автора, щодо того, що існує *вірогідно-комбінований процес* адаптації до соціуму, який включає гармонійне поєднання обох сторін взаємодії з соціумом: активної і пасивної, як сталої соціальної форми існування і, як нової нестандартної форми існування [6].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Згідно положень Г. Алдера, Г. С. Батищева, Н. Ф. Голованової, В. М. Дружиніна, О. Г. Карпенка, І. Г. Малкіної-Пих, О. Л. Музики, Ж. П'яже, В. А. Роменця, Л. С. Смолінчук, В. Т. Циби, В. М. Ямницького можемо стверджувати про певне співвідношення у розвитку особистості процесів пасивної і активної соціалізації, адаптації і творчої самореалізації особистості, що дає підстави для розуміння існування різних типів соціалізації особистості у сучасному суспільстві. Дане твердження дає підстави для практичних досліджень у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Алдер Г. С. Q, или Мускулы творческого интеллекта / Гарри Алдер ; пер. с англ. С. Потапенко. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 496 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – 368 с.
3. Дружиніна І. А. Використання активних методів навчання у підготовці студентів психологічних спеціальностей / І. А. Дружиніна // Психологічні науки: проблеми і здобутки. – Дод. 1 до № 2, темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Київ : Ін-т вищ. освіти НАПН України, 2011. – Т. V (30). – С. 156–163.
4. Моляко В. А. Процесс творческой деятельности / Валентин Алексеевич Моляко // Материалы Вторых международных Костюковских чтений. – Київ, 1994. – С. 81–84.
5. Сторож О. В. Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників : дис. ...канд. психол. наук. : 19.00.01 / Олена Василівна Сторож. – Київ, 2011. – 358 с.
6. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение общение / А. А. Реан. – СПб. : «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2004. – 416 с. – (Проект «Мэтры психологии»).

References

1. Alder G. CQ, ili Muskuly tvorcheskogo intellekta / Garri Alder ; per. s angl. S. Potapenko. – M. : FAIR-PRESS, 2004. – 496 s.
2. Druzhinin V. N. Psihologija obshnih sposobnostej / V. N. Druzhinin. – SPb. : Izd-vo «Piter», 1999. – 368 s.
3. Druzhynina I. A. Vykorystannja aktyvnyh metodiv navchannja u pidgotovci studentiv psihologichnyh special'nostej / I. A. Druzhynina // Psihologichni nauky: problemy i zdobutky. – Dod. 1 do № 2, temat. vyp. «Vyshha osvita Ukrainy u konteksti integracii' do jevropejs'kogo osvith'ogo prostoru». – Kyi'v : In-t vyshh. osvity NAPN Ukrainy, 2011. – T. V (30). – S. 156–163.
4. Moljako V. A. Process tvorcheskoj dejatel'nosti / Valentin Alekseevich Moljako // Materialy Vtoryh mezhdunarodnyh Kostjukovskih chtenij. – Kiiv, 1994. – S. 81–84.
5. Storozh O. V. Psihologichni osoblyvosti tvorchoi' socializacii' starshoklasnykiv : dys. ...kand.. psyhol. nauk. : 19.00.01 / Olena Vasylivna Storozh. – Kyi'v, 2011. – 358 s.
6. Rean A. A. Psihologija lichnosti. Socializacija, povedenie obshhenie / A. A. Rean. – SPb. : «Prajm-EVROZNAK», 2004. – 416 s. – (Proekt «Mjetry psihologii»).

Storozh O.V., Druzhynina I.A. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ADAPTATION AND CREATIVE REALIZATION OF THE PERSONALITY IN SOCIETY

The article deals with theoretical analysis of psychological features of adaptation and creative realization of the personality in society. The analysis of the scientific literature which discloses the essence of "socialization" concept is done. It is theoretically grounded that the socialization is understood as process of mastering, acquisition and active reproduction of social experience, group norms, knowledge, values and competencies, system of social roles, connections and relationships under unspecified social situations, which lead to systematizing, integrating of the image of the world by the individual, which causes social lability forming as a main outcome of socialization in which the creative activity of person, his self-determination is being implemented.

The basic theoretical concepts of passive and active socialization are grounded. It is found that different views on the process of socialization that can have two sides (passive and active) can be found in the socio-psychological literature. The

passive side involves adaptation of the individual to the environment, to life as a task given by society i.e. submission to the already existing conditions (assimilation); active side involves actively creative alteration of environment, manifestation of transforming creative behavior with attitude to life as a creative problem and subordination of environment to their needs, conducting creative realization and self-determination in it (accommodation).

The essence of adaptation and creative self-realization of the personality in society, which includes activities in both processes as passive adaptation to the environment involves active self-transformation. There is credibly combined process to adapt to society, which includes harmonious combination of both sides of interaction with society: active and passive as a sustainable form of social existence and, as a new non-standard form of existence.

Key words: *socialization, adaptation, creative self-realization, passive and active socialization, accommodation, assimilation, creative talent, intellectual talent, credibly combined process.*

УДК 159.923.2:37.011.3–051

О.А. ТКАЧЕНКО

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ЯК ПІДГРУНТЯ САМОПРОЕКТУВАННЯ УЧИТЕЛІВ

Стаття присвячена аналізу проблеми вдосконалення професійного саморозвитку педагогів в контексті проектної парадигми. Професійний саморозвиток представлено як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, умінь, навичок; як аспект саморозвитку особистості. Здатність до самопроекткування розглянуто в як умову саморозвитку, показник його вищого рівня. Розкрито психологічний смисл самопроекткування. Емпірично доведено, що особистісні концепції беруть участь в розумінні та інтерпретації особистих та соціальних впливів і виявляються в їх суб'єктивній оцінці. Доведено: усвідомлення особливостей власних смислових утворень, їх трансформація дозволить вчителю здійснювати самопроекткування, досягти більш високого рівня професійного саморозвитку.

Ключові слова: *самопроекткування, саморозвиток, професійний саморозвиток учителя, фактори саморозвитку, фактори, що стимулюють професійний саморозвиток, фактори, що перешкоджають саморозвитку, особистісна концепція, особистісні конструкти.*

Статья посвящена анализу проблемы совершенствования профессионального саморазвития педагогов в контексте проектной парадигмы. Профессиональное саморазвитие представлено как процесс приобретения и совершенствования профессиональных личностных качеств, профессиональных знаний, умений, навыков; как аспект саморазвития личности. Способность к самопроектированию рассмотрена как условие саморазвития, показатель его высшего уровня. Раскрыт психологический смысл самопроектирования. Эмпирически доказано, что личностные концепции принимают участие в понимании и интерпретации личных и социальных влияний и проявляются в их субъективной оценке. Доказано, что осознание особенностей собственных смысловых схем и образований, их трансформация, позволит учителю осуществлять самопроектирование, следовательно, достичь высшего уровня профессионального саморазвития.

Ключевые слова: *самопроектирование, саморазвитие, профессиональное саморазвитие учителя, факторы саморазвития, стимулирующие саморазвитие факторы, препятствующие саморазвитию факторы, личностная концепция, личностные конструкты.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови системи освіти в Україні, виникла потреба суспільства в педагогічних працівниках, які здатні швидко і оперативно реагувати на зміни в професійному середовищі, для яких характерна готовність самостійно навчатися протягом усього життя і розвивати якості особистості необхідні для виконання різних функцій професійної діяльності. У цьому контексті актуальною є проблема аналізу та перевірки ефективності наявних, визначення і створення відповідним реаліям сьогодення, умов для професійного саморозвитку фахівців педагогічної галузі, а також з'ясування особливостей представленості цих умов в їх ментальному суб'єктивному просторі і впливу на їх самопроекткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійний розвиток і саморозвиток особистості є об'єктом дослідження багатьох психологів та педагогів (С.Л. Рубінштейн, К.О. Абульханова-Славська, К.К. Платонов, В.О. Моляко, Б.О. Федоришин, Г.О. Балл, Л.М. Митіна, К. Чарнецькі) і визначається як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, вмінь та навичок.

Теоретичне підґрунтя для розуміння сутності професійного розвитку, зокрема саморозвитку, його аспектів, механізмів, бар'єрів склали результати наукових досліджень особистісного розвитку. Проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях дослідників як на теоретико-методологічному рівні (І. Бех, Р. Бернс, Б. Вульф, О. Газман, В. Зінченко, Є. Еріксон, О. Киричук, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс), так і на рівні власне психологічного аналізу (К.О. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, П. Балтес, Б. Братусь, Дж. Бьюдженталь, Э. Деси, В. Знаков, Д. Леонт'єв, С. Максименко, М. Мамардашвили, Б. Мастеров, В. Слободчиков, М. Смульсон, О. Старовойтенко, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, Н.Чепелева та ін.). Змістовно саморозвиток розглядають як цілісний комплекс процесів і засобів становлення особистості, задоволення її пізнавальних і духовних потреб, розкриттям і вдосконаленням природних задатків та здібностей. Аналіз досліджень дає підстави для висновку, що суттєвою характеристикою саморозвитку є свідомо якісна

З М І С Т

Павелків Р. В. Формування та розвиток здатності до моральної рефлексії в процесі активного соціально-психологічного навчання молодших школярів	5
Артемова О. І. Вплив рівня розвитку креативності на адаптацію студента-першокурсника.....	10
Бабій М. Ф. Важливість здібностей у вербальній взаємодії педагогів.....	14
Березюк Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів на засадах компетентнісного підходу в контексті європейського простору вищої освіти.....	18
Богдан Ж. Б., Підбуцька Н. В. Мотиваційні предиктори спрямованості особистості.....	24
Борейчук І. О., Матухно Є. В. Використання фотоспогадів у позитивній мотивації індивіда	27
Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО.....	31
Бучко В. Б. Психологічні аспекти сприймання справедливості через призму культури бідності та багатства.....	36
Бушуєва Т. В. Взаємозв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період дорослішання.....	41
Веремійчук Т. А. Психологічні особливості переживання кризи студентської молоді в Україні	46
Воробійов А. М., Демчук О. О. Медіа залежність як різновид психічних відхилень.....	49
Ганкевич О. В. Вплив психотравмуючих факторів на життєдіяльність молодих та зрілих подружніх пар.....	54
Главінська О. Д. Професійне самоусвідомлення та самовизначення студентської молоді у становленні особистісної суверенності.....	59
Грипич С. Н. Розвиток професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей в процесі навчання у ВНЗ	63
Грицюк І. М. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення.....	67
Демчук О. О., Лазарчук В. В. Життєва компетентність як підґрунтя власної життєвої і професійної успішності.....	71
Демянюк О. Б., Косарєва О. І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді.....	75
Дучимінська Т. І., Хлівна О. М. Роль лабораторного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів.....	79
Ivashkevych E. E. Psycholinguistic aspects of comic book narration.....	84
Івашкевич Е. Унікальність особистості та структура соціального інтелекту педагога.....	88
Камінська О. В. Система засобів подолання схильності до інтернет-залежності на основі ресурсного підходу.....	92
Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вдів загиблих учасників АТО.....	96
Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз.....	101
Кідалова М. М. Емоційні бар'єри студентів ВНЗ: психологічні особливості прояву в умовах адаптаційного періоду	105
Клочек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві	110
Корчакова Н. В. Егоїстична мотивація як перешкода у розвитку просоціальної поведінки підлітка	114
Котлова Л. О., Марчук К. А. Психологічні особливості творення поетичного тексту (за науковим трактатом І. Франка "Із секретів поетичної творчості").....	120
Коць М. О., Онопченко І. В., Озоровський І. В. Роль мотиваційних чинників у професійному самовизначенні підлітків з особливими потребами.....	124
Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР	128
Крюкова Л. В. Критерії формування особливостей емоційної сфери молодшого школяра	133
Кряж І. В., Гранкіна-Сазонова Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів	137
Кузьмін В. В. Концептуалізація соціально-психологічних процесів виникнення, формування й розвитку спільноти дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, їх інтеграція в сучасне суспільство	143
Кулаков Р. С. Особливості впливу профільного навчання на вибір старшокласниками сфери майбутньої професійної діяльності	147
Кулакова Л. М. Психологічні особливості розуміння текстової інформації молодшими школярами в умовах навчальної діяльності	153
Лисак Н. О., Петренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи щодо структури внутрішньоособистісного конфлікту в період юнацького студентського віку	157
Литвинчук Л. М. Оцінка індивідуальних особливостей трансперсональної поведінки залежних від опіоїдів	162
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів	167
Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати.....	171

Луцик Г. О. Чинники схильності підлітків до девіантної поведінки	175
Магдисюк Л. І. Психологічні особливості якості життя осіб з серцево-судинними захворюваннями.....	180
Mykhalchuk N. O., Yatsuryk A. O. The problem of understanding in psychology: philosophical and methodological background	184
Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей	188
Назаревич В. В., Борейчук І. О. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда.....	192
Назарець Л. М. Особливості взаємодії у конфліктах та конструктивні прийоми їх подолання	197
Новік Л. О., Хупавцева Н. О. Вікові особливості становлення професійного іміджу особистості	202
Оксентюк Н. В. Мікромоменти позитивного резонансу	206
Павелків В. Р., Панасюк В. М. Прояви ознак фанатизму як соціального явища: на прикладі молодіжних субкультур	211
Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М.М. Рубінштейна	215
Позднишев Є. В. Роль інструментів психотехнологій у формуванні та просуванні іміджу суб'єктів спортивної діяльності	220
Помилуйко В. Ю. Психологічні механізми розвитку ключових компетентностей у дорослому віці	225
Романюк В. Л. Дослідження психічного здоров'я особистості за рівнем тривожності	230
Рудюк О. В. Смыслодіяльна детермінація переживання кризи у безробітних.....	234
Рудь Г. В., Косарєва О. І. Психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників	239
Савелюк Н. М. Психологічні аспекти проблеми взаємозв'язку релігійної активності та суб'єктивного благополуччя	244
Созонюк О. С. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	250
Ставицька О. Г., Ставицький Д. О. Динаміка змісту особистісно-мотиваційної сфери студентів за час навчання у вузі	254
Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості.....	259
Столярчук О. А. Динаміка професійного Я-образу майбутніх фахівців.....	263
Сторож О. В., Дружиніна І. А. Психологічні особливості адаптації та творчої реалізації особистості у соціумі	268
Ткаченко О. А. Аналіз факторів професійного саморозвитку як підгрунтя самопроекування учителів.....	272
Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі	277
Федоренко Р. П., Лех Т. Л. Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до "груп смерті" та небезпечних ігор у соціальних мережах	281
Фенина О. Я. Проблема рефлексії та рефлексивності особистості у становленні професійного самоменеджменту	286
Хомич І. С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв.....	291
Шановал І. М. Дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності студентів-психологів.....	295
Шкарлатюк К. І., Сойко О. В. Медитативні казки як ресурс особистісного розвитку дитини з психофізичними порушеннями.....	300
Яцюк Н. О. Особливості морального розвитку молодших школярів у сучасних умовах	304
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 20.04.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу

Рівненського державного гуманітарного університету
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

П - 86   **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 8 / упоряд.
Р. В. Павелків ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне :
РДГУ, 2017. – 318 с.

УДК 159.9+316.6
ББК 88

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017